

ALEKSANDRA FRUK

Uniwersytet Wrocławski

aleksandra.fruk@uwr.edu.pl

ORCID: 0000-0003-1391-3506

Arbitraż od totalitarnych czasów PRL po czasy współczesne — uwagi porównawcze na tle zakresu przedmiotowego dopuszczalności arbitrażu

Słowa kluczowe: arbitraż, sądownictwo polubowne, zakres dopuszczalności arbitrażu, przedmiotowy zakres dopuszczalności arbitrażu, zdatność arbitrażowa, arbitraż a ustrój społeczno-gospodarczy

ARBITRATION FROM THE TOTALITARIAN TIMES OF THE PEOPLE'S REPUBLIC
OF POLAND TO THE MODERN ERA — COMPARATIVE REMARKS
AGAINST THE BACKGROUND OF THE SUBJECT SCOPE
OF ARBITRATION ADMISSIBILITY

Abstract

The fundamental determinant of the functioning of arbitration is the establishment of a viable alternative to the state judiciary. However, in some cases (due to their special nature) it is necessary for state courts to maintain a monopoly of adjudication. As a result, regulations relating to the substantive scope of arbitrability play a relevant role within the rules governing arbitration. The rules on arbitrability have undergone constant modifications — from the totalitarian times of the People's Republic of Poland to the modern era. This is in undoubted connection with changes in the scope of the domestic social and economic system. The subject scope of permissibility of arbitration is constantly liberalizing. The changes being introduced are aimed at bringing the domestic regulation of arbitrability in line with international standards. The legislator is also revising the arbitration rules in the scope in question — thus eliminating relevant doubts regarding their interpretation, which is also showing significant importance for the practice of arbitration. Consequently, it seems that one can risk stating that, in the final effect, the analyzed legislative actions have a chance to make arbitration a viable alternative to proceedings before a common court.

Keywords: arbitration, arbitration jurisdiction, scope of arbitrability, subject matter scope of arbitrability, arbitrability, arbitration and socio-economic system

Uwagi wstępne

Sądownictwo polubowne zwane jest także sądownictwem arbitrażowym albo po prostu arbitrażem¹. Z założenia arbitraż — jako metoda ADR — ma być alternatywą w stosunku do sądownictwa powszechnego². W niektórych sprawach (z uwagi na ich szczególny charakter) konieczne jest jednak zachowanie monopolu orzeczniczego przez sądy państwowe³. W konsekwencji relewantną rolę w ramach przepisów regulujących postępowanie arbitrażowe odgrywają regulacje odnoszące się do przedmiotowego zakresu dopuszczalności arbitrażu (określanego aktualnie mianem zdatności arbitrażowej)⁴.

Przepisy z zakresu sądownictwa polubownego podlegały ustawicznym modyfikacjom między innymi z uwagi na następujące w Polsce zmiany ustro-

¹ Tak A. Budniak-Rogała, *Arbitraż w posttotalitarnych czasach PRL. Uwagi wybrane na tle zakresu podmiotowego dopuszczalności arbitrażu (d. art. 697 § 3 i 4 k.p.c.)*, „Studia nad Autorytaryzmem i Totalitaryzmem” 43, 2021, nr 4, s. 18 wraz z powołaniem się na stanowiska E. Wengierka, M. Tyczki, *Sądownictwo polubowne w handlu zagranicznym i międzynarodowym obrocie morskim*, „Przegląd Ustawodawstwa Gospodarczego” 1968, nr 6, s. 212 oraz S. Dalki, *Sądownictwo polubowne PRL*, Warszawa 1987, s. 15. Aktualnie również ustawodawca daje normatywny wyraz zasadzie utożsamiania wymienionych pojęć — część piąta Kodeksu postępowania cywilnego (art. 1154–1217) została bowiem zatytułowana „Sąd polubowny (arbitrażowy)”. Por. A. Franasz, *Zdatność arbitrażowa sporów*, niepublikowana rozprawa doktorska, Poznań 2013, s. 81.

² Szczegółowo na temat pojęcia alternatywnych form rozwiązywania sporów (*alternative dispute resolution* — ADR) i zakwalifikowania do tych metod postępowania arbitrażowego zob. Ł. Błaszczak, *Wyrok sądu polubownego w postępowaniu cywilnym*, Warszawa 2010, s. 144–145 wraz z przywołaną tam literaturą. W tym zakresie por. też Ł. Błaszczak, M. Ludwik, *Sądownictwo polubowne (arbitraż)*, Warszawa 2007, s. 24–32 oraz T. Ereciński, K. Weitz, *Sąd arbitrażowy*, Warszawa 2008, s. 23–26.

³ Tak: E. Marszałkowska-Krześ, A. Budniak-Rogała, *Zdatność arbitrażowa — uwagi wybrane na tle nowelizacji ustawy z 31.07.2019 r.*, [w:] *Sto lat polskiego prawa handlowego. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Andrzejowi Kidybie*, t. 2, red. M. Dumkiewicz, K. Kopaczynska-Pieczniak, J. Szczotka, Warszawa 2020, s. 839 wraz z przywołaną tam literaturą. W tym zakresie por. też A. Budniak, *Charakter prawny oraz dopuszczalność zawarcia zapisu na sąd polubowny w prawie polskim i niemieckim*, cz. 2, „Rejent” 2008, nr 10, s. 73–74 i cytowane przez autorkę poglądy prezentowane w piśmiennictwie niemieckim.

⁴ Zakres dopuszczalności arbitrażu może zostać zdeterminowany w ujęciu przedmiotowym (i wówczas określa się go mianem zdatności arbitrażowej) lub w ujęciu podmiotowym (i wówczas określa się go mianem zdolności arbitrażowej). Więcej zob. A. Budniak-Rogała, *Charakter prawny zapisu na sąd polubowny w postępowaniu cywilnym*, Wrocław 2015, s. 58–59, 336–337 wraz z przywołaną tam literaturą. Prezentowana konwencja pojęciowa przyjęła się powszechnie we współczesnej literaturze arbitrażu, a jej inicjatorem był A.W. Wiśniewski. Por. A.W. Wiśniewski, *Rozstrzyganie sporów korporacyjnych spółek kapitałowych przez sądy polubowne — struktura problemu*, cz. 1, „Prawo Spółek” 2005, nr 4, s. 10; A.W. Wiśniewski, *Międzynarodowy arbitraż handlowy. Status prawny arbitrażu i arbitrów*, Warszawa 2011, s. 174–175 i 181; A.W. Wiśniewski, *Zdolność i zdatność arbitrażowa*, [w:] *System prawa handlowego*, t. 8. *Arbitraż handlowy*, red. A. Szumański, Warszawa 2015, nb 1, 2 i 5, s. 279–280 oraz nb 15, s. 283.

ju państwowego⁵. Pojęcie ustroju państwowego oznacza całokształt organizacji państwa i metod działania władzy państwowej, przy czym ustrój ten dzieli się na ustrój polityczny i ustrój społeczno-gospodarczy. Pojęcie ustroju państwowego (a zwłaszcza ustroju politycznego) pozostaje w koherentnym powiązaniu z pojęciem formy państwa określanej przez Konstytucję⁶. Polska Rzeczpospolita Ludowa była państwem demokracji ludowej⁷ (art. 1 ust. 1 Konstytucji PRL⁸). W PRL obowiązywał model gospodarki centralnie planowanej, opartej na uspołecznionych środkach produkcji (art. 7 ust 1 i 3 Konstytucji PRL). Obecnie Rzeczpospolita Polska jest demokratycznym państwem prawnym (art. 2 Konstytucji RP⁹), przy czym podstawę ustroju gospodarczego RP stanowi społeczna gospodarka rynkowa (art. 20 Konstytucji RP).

Proces transformacji ustrojowej polegający na przejściu od ustroju realnego socjalizmu, wykazującego cechy totalitarne, do ustroju demokratycznego państwa prawnego rozpoczął się w Polsce w 1989 roku¹⁰. Konsekwentnie transformacja ustrojowa wiązała się również z przejściem z gospodarki centralnie planowanej do gospodarki kapitalistycznej¹¹.

1. Zmiany w zakresie regulacji prawnych dotyczących postępowania arbitrażowego

Celem dokonania kompleksowej analizy *in concreto* modyfikacji zakresu zdadności arbitrażowej od totalitarnych czasów PRL po czasy współczesne wypada odnieść się *in genere* do zmian regulacji prawnych dotyczących postępowania

⁵ W tym zakresie por. też A. Budniak-Rogała, *Arbitraż w posttotalitarnych czasach PRL...*, s. 17 n.

⁶ Ustrój polityczny oznacza prawnoinstytucjonalny wyraz struktury i funkcjonowania władzy publicznej. Pod pojęciem ustroju społeczno-gospodarczego należy natomiast rozumieć materialne warunki życia społecznego, strukturę własnościową oraz funkcjonowanie gospodarki finansów publicznych. Tak i więcej zob. B. Banaszak, *Prawo konstytucyjne*, Warszawa 2017, s. 11–13.

⁷ W doktrynie wskazuje się niekiedy aktualnie, że PRL była państwem demokracji totalitarnej — pojęcie demokracji ludowej utożsamia się bowiem z pojęciem demokracji totalitarnej. Por. przykładowo: R. Balicki, A. Ławniczak, *Polska Ludowa jako przypadek prawno-polityczny*, [w:] *Z historii ustroju i konstytucjonalizmu Polski. Księga jubileuszowa dedykowana w osiemdziesiątą rocznicę urodzin Profesora Mariana Kallasa*, red. D. Makiła, M. Wilczek-Karczewska, Warszawa 2018, s. 51.

⁸ Konstytucja Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej uchwalona przez Sejm Ustawodawczy w dniu 22 lipca 1952 roku (Dz.U. z 1952 r. Nr 33, poz. 232, dalej: Konstytucja PRL).

⁹ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 roku (Dz.U. z 1997 r. Nr 78, poz. 483 ze zm., dalej: Konstytucja RP).

¹⁰ Tak B. Banaszak, *Prawo konstytucyjne...*, s. 17–18. W piśmiennictwie sporna pozostaje jednak kwestia, czy PRL była państwem totalitarnym. Szczegółowo zob. A. Budniak-Rogała, *Arbitraż w posttotalitarnych czasach PRL...*, s. 18–20 wraz z przywołaną tam obszernie literaturą.

¹¹ S. Dalka, *Sądownictwo polubowne PRL...*, s. 15.

arbitrażowego, jakie nastąpiły w weryfikowanym okresie. Przede wszystkim należy odnotować, że od 3 grudnia 1930 roku obowiązywało rozporządzenie Prezydenta RP z dnia 29 listopada 1930 roku — Kodeks postępowania cywilnego. Kwestie związane z sądem polubownym były wówczas regulowane w art. 486–514¹². Następnie z dniem 1 stycznia 1933 roku przepisy dotyczące postępowania arbitrażowego uzyskały numerację art. 479–507¹³. Po zakończeniu drugiej wojny światowej regulacje z zakresu prawa cywilnego (materialnego i procesowego) zostały poddane znacznym przeobrażeniom w wyniku zmian ustrojowych¹⁴. Ostatecznie zatem po kolejnych modyfikacjach — od 25 sierpnia 1950 roku — przepisy odnoszące się do sądownictwa polubownego ponownie zamieszczone zostały w art. 486–514¹⁵. W doktrynie podkreślano jednak, że analizowane regulacje nie uległy w zasadzie merytorycznym zmianom, chociaż zmieniła się ich numeracja¹⁶. Włączenie Polski do bloku państw socjalistycznych wywołało nagłą potrzebę przeobrażenia polskiego systemu prawnego i dostosowania go do nowej rzeczywistości ustrojowo-gospodarczej¹⁷. W związku z tym w dacie wejścia w życie Kodeksu postępowania cywilnego z 1964 roku¹⁸ — to jest do 1 stycznia 1965 roku — regulacja arbitrażu diametralnie się zmieniła. Postępowanie arbitrażowe zostało wówczas uregulowane w księdze trzeciej zatytułowanej „Sąd polubowny” — w treści art. 695–715. Kolejne modyfikacje przepisów odnoszących się do postępowania arbitrażowego były związane z transformacją ustrojową, która nastąpiła w Polsce po 1989 roku. Wraz z następującymi wówczas przemianami ustrojowo-gospodarczymi:

stało się oczywiste, iż nieodpowiadające nowym realiom przepisy regulujące postępowanie przed sądami polubownymi, marginalizują przedmiotową formę rozstrzygania sporów. Wyraźnie dostrzegalna potrzeba zmian w prawie arbitrażowym stała się przyczyną podjęcia, na początku lat dziewięćdziesiątych ubiegłego stulecia, prac nad jego znowelizowaniem¹⁹.

¹² Dz.U. z 1930 r. Nr 83, poz. 651, dalej: k.p.c. z 1930 roku.

¹³ Tekst jedn. Dz.U. z 1932 r. Nr 112, poz. 934, dalej: k.p.c. z 1932 roku.

¹⁴ A. Franusz, *Zdatność arbitrażowa...*, s. 75.

¹⁵ Tekst jedn. Dz.U. z 1950 r. Nr 43, poz. 394 ze zm., dalej: k.p.c. z 1950 roku.

¹⁶ Por. S. Dalka, *Sądownictwo polubowne PRL...*, s. 13 oraz A. Franusz, *Zdatność arbitrażowa...*, s. 75. W związku z tym w toku dalszej analizy przyjęta została konwencja, zgodnie z którą rozważania dotyczące adekwatnych regulacji k.p.c. z 1930 roku, k.p.c. z 1932 roku i k.p.c. z 1950 roku zostały łącznie oznaczone jako d. k.p.c. Równocześnie wywody odnoszące się do konkretnych przepisów z zakresu postępowania arbitrażowego zostały przeprowadzone zasadniczo przy zastosowaniu najdłuższej obowiązującej w tym zakresie numeracji (art. 486–514). Wszelkie ewentualne zróżnicowania zostały wprowadzone (celem zachowania rzetelności wyводу) tylko w razie konieczności — zasadniczo w sytuacjach, w których brzmienie wspomnianych regulacji nie było identyczne.

¹⁷ A. Franusz, *Zdatność arbitrażowa...*, s. 76.

¹⁸ Ustawa z dnia 17 listopada 1964 roku — Kodeks postępowania cywilnego (pierwotnie: Dz.U. z 1964 r. Nr 43, poz. 296; aktualnie: tekst jedn. Dz. U. z 2023 r. poz. 1550; dalej: Kodeks postępowania cywilnego z 1964 roku, Kodeks postępowania cywilnego lub k.p.c.).

¹⁹ Tak A. Franusz, *Zdatność arbitrażowa...*, s. 79. Podobnie przywołani przez tę autorkę P. Bielarczyk, *Nowelizacja Kodeksu postępowania cywilnego w zakresie sądownictwa polubow-*

W konsekwencji przepisy d. art. 695–715 k.p.c. zostały uchylone z dniem 17 października 2005 roku na mocy art. 1 pkt 4 ustawy o zmianie ustawy — Kodeks postępowania cywilnego z dnia 28 lipca 2005 roku²⁰. Na podstawie art. 1 pkt 8 wyżej wymienionej ustawy wprowadzono równocześnie część piątą o nazwie „Sąd polubowny (arbitrażowy)”, a regulacja w omawianym zakresie została zamieszczona w treści art. 1154–1217 k.p.c. W efekcie przepisy o postępowaniu arbitrażowym uzyskały zupełnie nowy kształt, co wiązało się między innymi z koniecznością dostosowania polskiej regulacji arbitrażu do standardów międzynarodowych statuowanych na podstawie ustawy modelowej UNCITRAL z 1985 roku²¹.

W weryfikowanym okresie kwestie odnoszące się do zakresu przedmiotowego dopuszczalności arbitrażu były regulowane w treści art. 486 § 1 d. k.p.c. i w d. art. 697 § 1 k.p.c.²² Aktualnie zasadnicze znaczenie w analizowanym zakresie wykazuje regulacja z art. 1157 k.p.c. Poddanie sporu pod rozstrzygnięcie sądu polubownego wymaga zawarcia przez strony umowy, którą polski ustawodawca niezmiennie określa mianem zapisu na sąd polubowny (por. odpowiednio art. 486 § 1 d. k.p.c., d. art. 697 § 1 k.p.c. i art. 1161 § 1 k.p.c.)²³. Zgodnie z treścią

nego, „Monitor Prawniczy” 2005, nr 22 — dodatek, s. 1; K. Falkiewicz, R.L. Kwaśnicki, *Arbitraż i mediacja w świetle najnowszej nowelizacji Kodeksu postępowania cywilnego*, „Przegląd Prawa Handlowego” 2005, nr 11, s. 32; a także A. Kąkolecki, *Nowelizacja k.p.c. w zakresie sądownictwa polubownego (arbitrażowego)*, „Radca Prawny” 2005, nr 5, s. 97.

²⁰ Dz.U. z 2005 r. Nr 178, poz. 1478, dalej: nowelizacja z 2005 roku.

²¹ Por. przykładowo A. Franusz, *Zdatność arbitrażowa...*, s. 80. Ustawa modelowa UNCITRAL (UNCITRAL Model Law on International Commercial Arbitration) — ustawa o międzynarodowym arbitrażu handlowym uchwalona przez Zgromadzenie Ogólne ONZ i przyjęta przez Komisję Narodów Zjednoczonych do spraw Międzynarodowego Prawa Handlowego (UNCITRAL/United Nations Commission on International Trade Law) z dnia 21 czerwca 1985 roku. Więcej odnośnie do istoty i znaczenia ustawy modelowej UNCITRAL zob. między innymi Ł. Błaszczak, M. Ludwik, *Sądownictwo polubowne...*, s. 60–62 oraz T. Ereciński, K. Weitz, *Sąd arbitrażowy...*, s. 26–28.

²² W doktrynie nie ulegało wątpliwości, że treść omawianych regulacji stanowiła wyznacznik dla ustalenia zakresu dopuszczalności arbitrażu. W piśmiennictwie prezentowane były jednak niejednorodne poglądy odnośnie do kwestii, czy analizowane przepisy determinują zakres dopuszczalności arbitrażu *in concreto* (w ujęciu podmiotowym lub przedmiotowym), czy też *in genere* (zarówno w ujęciu podmiotowym, jak i przedmiotowym). Stanowisko, według którego treść przywołanych przepisów statuowała podstawę do określenia zakresu przedmiotowego dopuszczalności arbitrażu, prezentują aktualnie między innymi T. Ereciński, K. Weitz, *Sąd arbitrażowy...*, s. 120. Przeciwno uznaniu, że analizowane regulacje odnosiły się do zakresu zdatności arbitrażowej, wypowiada się natomiast obecnie przykładowo A. Franusz, *Zdatność arbitrażowa...*, s. 74–78.

²³ Warto przy tym jednak odnotować, że zgodnie z regulacją art. 514 d. k.p.c. podstawą ustanowienia kognicji sądu polubownego w danej sprawie mogła być nie tylko umowa stron (nazywana zapisem na sąd polubowny — por. art. 486 § 1 d. k.p.c.), ale również czynność jednostronna — testament lub akt fundacyjny. Por. przykładowo K. Potrzebowski, W. Żywicki, *Sądownictwo polubowne. Komentarz dla potrzeb praktyki*, Warszawa 1961, s. 16. Postanowienie to nie znalazło jednak odzwierciedlenia w aktualnie obowiązującej ustawie procesowej. Obecnie nie ma bowiem możliwości skutecznego dokonania zapisu na sąd polubowny w treści testamentu. Zamiast wielu zob. A. Budniak-Rogała, [w:] Ł. Błaszczak, A. Budniak-Rogała, *Arbitraż*, [w:] *Meritum. Postę-*

art. 486 § 1 d. k.p.c. umowę o poddanie sporu pod rozstrzygnięcie sądu polubownego (zapis na sąd polubowny) strony mogły zawrzeć w granicach swej zdolności do samodzielnego zobowiązania się²⁴ (obowiązania się)²⁵. Z kolei w myśl d. art. 697 § 1 k.p.c. strony w granicach zdolności do samodzielnego zobowiązania się mogły poddać pod rozstrzygnięcie sądu polubownego spory o prawa majątkowe, z wyjątkiem sporów o alimenty i ze stosunku pracy. Pierwotnie, a zatem po wejściu w życie 17 października 2005 roku ustawy o zmianie ustawy — Kodeks postępowania cywilnego z dnia 28 lipca 2005 roku²⁶, art. 1157 k.p.c. stanowił, że jeżeli przepis szczególny nie stanowi inaczej, strony mogą poddać pod rozstrzygnięcie sądu polubownego spory o prawa majątkowe lub spory o prawa niemajątkowe — mogące być przedmiotem ugody sądowej, z wyjątkiem spraw o alimenty. Regulacja ta została znowelizowana ustawą z dnia 31 lipca 2019 roku o zmianie niektórych ustaw w celu ograniczenia obciążeń regulacyjnych, która weszła w życie 8 września 2019 roku²⁷. W efekcie aktualnie art. 1157 k.p.c. stanowi, że jeżeli przepis szczególny nie stanowi inaczej, strony mogą poddać pod rozstrzygnięcie sądu polubownego:

- 1) spory o prawa majątkowe, z wyjątkiem spraw o alimenty;
- 2) spory o prawa niemajątkowe, jeżeli mogą one być przedmiotem ugody sądowej.

2. Zakres zdolności arbitrażowej

2.1. Sprawy cywilne należące do drogi sądowej

„Pierwszym ograniczeniem kompetencji sądownictwa polubownego jest [...] dopuszczalność rozpoznawania wyłącznie spraw cywilnych”²⁸. Regulacja z art. 8 d. k.p.c. stanowiła, że sprawy cywilne mogą być rozstrzygane także przez sądy polubowne na zasadach określonych w niniejszym kodeksie. W doktrynie wskazywano, że przez zamieszczenie tego rodzaju przepisu, jak również przez włączenie do Kodeksu postępowania cywilnego przepisów o sądach polubownych, wykluczono możliwość poddawania pod orzecznictwo sądów polubownych spraw niebędących sprawami cywilnymi w rozumieniu prawa procesowego cywilnego²⁹. Kodeks postępowania cywilnego z 1964 roku nie zawierał (i nie-

powanie cywilne, t. 2, red. I. Gil, Warszawa 2021, nb 1052, s. 861–862 wraz z przywołaną tam literaturą.

²⁴ Tak art. 479 § 1 k.p.c. z 1932 roku i art. 486 § 1 k.p.c. z 1950 roku.

²⁵ Tak art. 486 § 1 k.p.c. z 1930 roku.

²⁶ Nowelizacja z 2005 roku.

²⁷ Dz.U. z 2019 r. poz. 1495, dalej: nowelizacja z 2019 roku.

²⁸ K. Potrzebowski, W. Żywicki, *Sądownictwo polubowne...*, s. 11.

²⁹ Tak: W. Siedlecki, *Postępowanie cywilne. Część szczegółowa*, Warszawa 1959, s. 378. Por. też K. Potrzebowski, W. Żywicki, *Sądownictwo polubowne...*, s. 11.

zmiennie nie zawiera) analogicznej regulacji w omawianym zakresie. W doktrynie nie ulegało (i niezmiennie nie ulega) natomiast wątpliwości, że orzecznictwu sądów polubownych mogą być poddawane wyłącznie sprawy cywilne należące do drogi sądowej³⁰.

Kompetencja sądów polubownych nie obejmuje jednak całej sfery stosunków prawnych i spraw cywilnych, które mogą być rozpoznawane w sądowym postępowaniu cywilnym³¹. Ustawodawca wprowadza bowiem w tym zakresie adekwatne ograniczenia, które wynikają *in concreto* z przepisów determinujących zakres dopuszczalności postępowania arbitrażowego.

2.2. Spory o prawa majątkowe i spory o prawa niemajątkowe

W ramach wykładni omawianych regulacji dotyczących przedmiotowego zakresu dopuszczalności arbitrażu szczególnie istotne znaczenie ma dystynkcja na prawa majątkowe i niemajątkowe. W doktrynie arbitrażu niezmiennie i zbieżnie przyjmuje się, że w analizowanym zakresie należy odnieść się do nomenklatury pojęciowej stosowanej na gruncie Kodeksu cywilnego³². Wskazuje się przy tym równocześnie, że decydujące znaczenie dla dokonania oceny, czy dane prawo wykazuje charakter majątkowy bądź niemajątkowy, ma interes, który prawo to realizuje. Jeśli jest to interes ekonomiczny, to mamy do czynienia z prawem majątkowym. W przeciwnym wypadku chodzi o prawo niemajątkowe³³.

Przepis art. 486 § 1 d. k.p.c. nie zawierał w swej treści żadnego wyraźnego zastrzeżenia odnośnie do zakresu dopuszczalności arbitrażu z uwagi na konkretny rodzaj wymienionych sporów. W piśmiennictwie podkreślano, że „art. 479 d. k.p.c.”³⁴ łączy się ściśle z art. 8 d. k.p.c., w myśl którego sprawy cywilne mogą

³⁰ B. Pankowska-Lier, D. Pfaff, *Arbitraż gospodarczy. Praktyka, uznanie i wykonanie wyroków, dokumenty*, Warszawa 2000, s. 62; S. Dalka, [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. 2, red. K. Piasecki, Warszawa 2002, art. 697, nb 5, s. 797; R. Morek, *Mediacja i arbitraż (art. 183¹–183¹⁵, 1154–1217 k.p.c.)*. Komentarz, Warszawa 2006, art. 1157, nb 6, s. 116; A. Budniak, *Charakter prawny oraz dopuszczalność zawarcia zapisu na sąd polubowny...*, s. 78; T. Ereciński, K. Weitz, *Sąd arbitrażowy...*, s. 117; A. Franusz, *Zdatność arbitrażowa...*, s. 81.

³¹ W. Siedlecki, *Postępowanie cywilne. Część szczegółowa...*, s. 378.

³² Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 roku — Kodeks cywilny (pierwotnie: Dz.U. z 1964 r. Nr 16, poz. 93; aktualnie: tekst jedn. Dz.U. z 2023 r. poz. 1610), która weszła w życie w dniu 1 stycznia 1965 roku.

³³ Tak na gruncie wykładni d. art. 697 § 1 k.p.c. wypowiedział się S. Dalka, *Sądownictwo polubowne PRL...*, s. 39. Z kolei na tle regulacji z art. 1157 k.p.c. w brzmieniu obowiązującym bezpośrednio po wejściu w życie nowelizacji z 2005 r. pogląd taki wyrazili T. Ereciński, K. Weitz, *Sąd arbitrażowy...*, s. 118. Warto przy tym odnotować, że wszyscy wymienieni autorzy powołują się między innymi zbieżnie na stanowisko S. Grzybowskiego, [w:] *System prawa cywilnego*, t. 1. *Część ogólna*, red. S. Grzybowski, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1974, s. 230–231. Aktualnie w analizowanym zakresie zob. E. Marszałkowska-Krzes, A. Budniak-Rogała, *Zdatność arbitrażowa...*, s. 838 wraz z przywołaną tam literaturą.

³⁴ Przepis art. 479 k.p.c. z 1932 roku.

być rozstrzygane przez sądy polubowne³⁵. W związku z tym z uwagi na treść regulacji z art. 8 d. k.p.c. w literaturze dominował pogląd, według którego przyjmowano dopuszczalność rozpoznawania przez sądy polubowne zarówno sporów o prawa majątkowe, jak i (co do zasady również, ale w nielicznych zaledwie wypadkach) sporów o prawa niemajątkowe³⁶. Niektórzy przedstawiciele doktryny wprowadzali jednak ograniczenie w przedmiotowym zakresie wyłącznie do sporów o charakterze majątkowym³⁷.

Wejście w życie przepisów Kodeksu postępowania cywilnego z 1964 roku wiązało się z wprowadzeniem wyraźnego ograniczenia ustawowego w zakresie rozpoznawania przez sądy polubowne wyłącznie sporów o prawa majątkowe³⁸. Przepis d. art. 697 § 1 k.p.c. ustanawiał *expressis verbis* zdatność arbitrażową zasadniczo w odniesieniu do takich właśnie sporów³⁹. Ograniczenie zakresu przedmiotowego dopuszczalności arbitrażu nie ulegało zatem wówczas co do zasady wątpliwości⁴⁰. W piśmiennictwie podkreślano przy tym wyraźnie, że:

stanowi to istotną zmianę w porównaniu do art. 8 d. k.p.c., który zezwalał na rozstrzyganie przez sądy polubowne spraw cywilnych, a więc używał określenia znacznie szerszego, dopuszczając tym samym kompetencje sądownictwa polubownego także w niektórych sprawach niemajątkowych⁴¹.

Ograniczenie kognicji sądów polubownych jedynie do sporów wynikających ze stosunków majątkowych spotkało się z głosami krytyki ze strony przedstawicieli doktryny. W literaturze wskazywano, że rozwiązanie przyjęte przez ustawodawcę znacząco ograniczało możliwość zastosowania arbitrażu. Co więcej, trudno było przy tym znaleźć uzasadnienie aksjologiczne takiego kształtu ustawy. Ostatecznie w piśmiennictwie podkreślano, że wskazanie przez ustawodawcę tak wąskiego katalogu sporów nie odpowiadało standardom międzynarodowym⁴².

³⁵ Tak: J.J. Litauer, *Komentarz do procedury cywilnej*, Warszawa 1933, s. 290. Por. też S. Gołąb, Z. Wusatowski, *Kodeks sądów polubownych*, Kraków 1933, s. 53; W. Miszewski, *Proces cywilny w zarysie, cz. I*, Warszawa-Łódź 1946, s. 251.

³⁶ Por. K. Potrzebowski, W. Żywicki, *Sądownictwo polubowne...*, s. 11–12. Zob. też: S. Dalka, *Sądownictwo polubowne PRL...*, s. 38.

³⁷ S. Gołąb, Z. Wusatowski, *Kodeks sądów polubownych...*, s. 63; W. Siedlecki, *Postępowanie cywilne. Część szczegółowa...*, s. 378.

³⁸ Tak S. Dalka, *Sądownictwo polubowne PRL...*, s. 39. Por. też K. Potrzebowski, *Sąd polubowny według Kodeksu postępowania cywilnego*, Warszawa 1981, s. 7.

³⁹ S. Dalka, *Sądownictwo polubowne PRL...*, s. 39.

⁴⁰ W. Siedlecki, *Postępowanie cywilne. Zarys wykładu*, Warszawa 1977, s. 497; K. Potrzebowski, *Sąd polubowny...*, s. 10–11; M. Tomaszewski, *Klauzule arbitrażowe w kontraktach handlu zagranicznego sektora nieuspołecznionego*, „Handel Zagraniczny” 1984, nr 2, s. 22.

⁴¹ K. Potrzebowski, *Sąd polubowny...*, s. 7.

⁴² Tak: A. Franusz, *Zdatność arbitrażowa...*, s. 78 i 80 oraz przywołany przez tę autorkę P. Bielarczyk, *Nowelizacja Kodeksu postępowania cywilnego...*, s. 4.

W konsekwencji zakres zdatności arbitrażowej został (w analizowanym aspekcie) ponownie zmodyfikowany po wejściu w życie regulacji z art. 1157 k.p.c. Przepis ten został wprowadzony na mocy nowelizacji z 2005 roku, która miała na celu dostosowanie polskiej regulacji arbitrażu do standardów międzynarodowych statuowanych na podstawie ustawy modelowej UNCITRAL z 1985 roku⁴³. Wprowadzenie *in concreto* przywołanej regulacji do Kodeksu postępowania cywilnego wiązało się niewątpliwie z dążeniem do liberalizacji wymogów odnoszących się do zakresu przedmiotowego dopuszczalności arbitrażu⁴⁴. W konsekwencji art. 1157 k.p.c. w pierwotnym brzmieniu przewidywał niezmiennie możliwość poddania pod rozstrzygnięcie sądu polubownego sporów o prawa majątkowe. Na mocy analizowanego przepisu zdatność arbitrażowa została jednak rozszerzona również na spory o charakterze niemajątkowym⁴⁵.

2.3. Zdatność ugodowa a zdolność do samodzielnego zobowiązywania się

W treści art. 1157 k.p.c. w pierwotnym brzmieniu ustawodawca wprowadził równocześnie wyraźne zastrzeżenie, zgodnie z którym orzecznictwu sądów polubownych mogły zostać poddane wyłącznie spory „mogące być przedmiotem ugody sądowej”⁴⁶. Regulacje obowiązujące przed wejściem w życie przywołanego przepisu nie wiązały natomiast zakresu zdatności arbitrażowej z kategorią zdatności ugodowej. Znaczna część przedstawicieli doktryny przyjmowała jednak, że treść zarówno art. 486 § 1 d. k.p.c., jak i d. art. 697 § 1 k.p.c. determinowała przedmiotowy zakres dopuszczalności arbitrażu⁴⁷. Oba analizowane przepisy za-

⁴³ Szczegółowo na ten temat w kontekście określenia zakresu zdatności arbitrażowej por. A. Franusz, *Zdatność arbitrażowa...*, s. 44–47 i 80 wraz z przywołaną tam literaturą. Warto przy tym podkreślić, że omawiana ustawa nie przewidywała jednak (i nadal nie przewiduje) szczegółowych regulacji odnośnie do zakresu przedmiotowego dopuszczalności arbitrażu, ustanawiając w tym aspekcie autonomię regulacji krajowych ustawodawstw arbitrażowych. Generalnie w skali międzynarodowej uwidacznia się jednak wyraźna tendencja do poszerzania zakresu zdatności arbitrażowej. Tak między innymi Ł. Błaszczak, M. Ludwik, *Sądownictwo polubowne...*, s. 97; T. Ereciński, K. Weitz, *Sąd arbitrażowy...*, s. 116–117; E. Marszałkowska-Krześ, A. Budniak-Rogała, *Zdatność arbitrażowa...*, s. 844.

⁴⁴ Por. przykładowo Ł. Błaszczak, M. Ludwik, *Sądownictwo polubowne...*, s. 97. Zob. też R. Morek, *Mediacja i arbitraż...*, art. 1157, nb 2, s. 114–115; T. Ereciński, K. Weitz, *Sąd arbitrażowy...*, s. 116–118.

⁴⁵ Por. przykładowo A. Budniak, *Charakter prawny oraz dopuszczalność zawarcia zapisu na sąd polubowny...*, s. 67; T. Ereciński, K. Weitz, *Sąd arbitrażowy...*, s. 117–118.

⁴⁶ Odnośnie do pojęcia i zakresu zdatności ugodowej więcej zob. E. Marszałkowska-Krześ, A. Budniak-Rogała, *Zdatność arbitrażowa...*, s. 838–840 wraz z przywołanymi tam poglądami w piśmiennictwie i orzecznictwie.

⁴⁷ Na tle regulacji z art. 486 § 1 d. k.p.c. por. M. Allerhand, *Kodeks postępowania cywilnego*, Lwów 1932, s. 494–495; S. Gołąb, Z. Wusatowski, *Kodeks sądów polubownych...*, s. 64–65; L. Peiper, *Komentarz do Kodeksu postępowania cywilnego*, t. 3. Art. 393–507, Kraków 1934,

wierały co do zasady analogiczną regulację w omawianym zakresie — stanowiły bowiem *expressis verbis*, że poddać spór pod rozstrzygnięcie sądu polubownego strony mogły „w granicach (swej)⁴⁸ zdolności do samodzielnego zobowiązania się⁴⁹ (obowiązywania się)⁵⁰”.

Na tle wykładni weryfikowanej treści regulacji z art. 486 § 1 d. k.p.c. oraz d. art. 697 § 1 k.p.c. uznawano, że przedmiotowy zakres dopuszczalności arbitrażu pozostaje ograniczony wyłącznie do sporów o prawa, którymi strony mogą swobodnie rozporządzać⁵¹, względnie sporów o takie prawa, które podlegają swobodnej dyspozycji stron,⁵² czy też sporów o prawa, którymi strona może (samodzielnie) dysponować⁵³. Z uwagi na jednoznaczne brzmienie d. art. 697 § 1 k.p.c. nie ulegało przy tym wątpliwości, że omawiane zastrzeżenie czynione w odniesieniu do treści tej regulacji dotyczy wyłącznie sporów o prawa majątkowe⁵⁴. Niejednolite pozostawały natomiast stanowiska doktryny co do zakresu zastosowania analizowanego wymogu na tle wykładni przepisu art. 486 § 1 d. k.p.c. Niektórzy autorzy odnosili go bowiem wyłącznie do sporów o prawa majątko-

s. 965–966; W. Miszewski, *Proces cywilny w zarysie...*, s. 252. Z kolei w odniesieniu do przepisu d. art. 697 k.p.c. zob. B. Dobrzański, [w:] B. Dobrzański *et al.*, *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. 1, Warszawa 1969, art. 697, pkt 1, s. 969–970; K. Potrzebowski, *Sąd polubowny...*, s. 10–11; T. Ereciński, [w:] *Kodeks postępowania cywilnego z komentarzem*, t. 3, red. J. Jodłowski, K. Piasecki, Warszawa 1989, art. 697, nb 1, s. 1063; S. Dalka, [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. 2, red. K. Piasecki..., art. 697 k.p.c., nb 1, s. 795–796. Analiza prowadzona w ramach niniejszego artykułu skupia się co do zasady na porównaniu zmian, które nastąpiły w weryfikowanym okresie (a więc od totalitarnych czasów PRL po czasy współczesne) w odniesieniu do zakresu zdadności arbitrażowej w ujęciu przedmiotowym. Pominęto natomiast zagadnienia dotyczące zakresu podmiotowego dopuszczalności arbitrażu — pomimo tego, że są one zasadniczo również elementem wykładni regulacji z art. 486 § 1 d. k.p.c. i d. art. 697 § 1 k.p.c. Odniesienie do wspomnianej kwestii stanowiłoby bowiem (nieuzasadnione) odejście od zasadniczej tematyki opracowania.

⁴⁸ Tak art. 486 § 1 d. k.p.c.

⁴⁹ Tak art. 479 § 1 k.p.c. z 1932 roku i art. 486 § 1 k.p.c. z 1950 roku oraz d. art. 697 § 1 k.p.c.

⁵⁰ Tak art. 486 § 1 k.p.c. z 1930 roku.

⁵¹ S. Gołąb, Z. Wusatowski, *Kodeks sądów polubownych...*, s. 63; W. Siedlecki, *Postępowanie cywilne. Część szczegółowa...*, s. 378; W. Siedlecki, *Postępowanie cywilne. Zarys wykładu...*, s. 497; K. Potrzebowski, W. Żywicki, *Sądownictwo polubowne...*, s. 12; B. Dobrzański, [w:] B. Dobrzański *et al.*, *Kodeks postępowania cywilnego...*, art. 697, pkt 1, s. 969–970; S. Dalka, *Sądownictwo polubowne PRL...*, s. 40; S. Dalka, [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. 2, red. K. Piasecki..., art. 697, nb 1, s. 795–796; T. Ereciński, [w:] *Kodeks postępowania cywilnego z komentarzem*, t. 3, red. J. Jodłowski, K. Piasecki..., art. 697, nb 1, s. 1063.

⁵² Tak M. Tomaszewski, *Klauzule arbitrażowe...*, s. 22. Por. też K. Potrzebowski, W. Żywicki, *Sądownictwo polubowne...*, s. 11; K. Potrzebowski, *Sąd polubowny...*, s. 10–11.

⁵³ Por. M. Allerhand, *Kodeks postępowania cywilnego...*, s. 495; W. Miszewski, *Proces cywilny w zarysie...*, s. 252. Zob. też S. Dalka, *Sądownictwo polubowne PRL...*, s. 38.

⁵⁴ W. Siedlecki, *Postępowanie cywilne. Zarys wykładu...*, s. 497; K. Potrzebowski, *Sąd polubowny...*, s. 10–11; M. Tomaszewski, *Klauzule arbitrażowe...*, s. 22; T. Ereciński, [w:] *Kodeks postępowania cywilnego z komentarzem*, t. 3, red. J. Jodłowski, K. Piasecki..., art. 697, nb 1, s. 1063.

we,⁵⁵ inni z kolei — wyłącznie do sporów o prawa niemajątkowe⁵⁶. Pojawiały się również stanowiska, według których weryfikowaną determinantę należało odnosić (jak się wydaje) do zakresu zdatności arbitrażowej w pełnej rozciągłości⁵⁷, przy czym część przedstawicieli doktryny prezentujących ten pogląd wyraźnie podkreślała, że omawiane zastrzeżenie dotyczy zarówno sporów o prawa majątkowe, jak i sporów o prawa niemajątkowe⁵⁸.

Analogiczne wątpliwości pojawiały się zresztą na tle pierwotnego brzmienia przepisu art. 1157 k.p.c. Z uwagi na nieprecyzyjne sformułowanie treści analizowanej regulacji sporne pozostawało w doktrynie, czy uzależnienie zdatności arbitrażowej od zdatności ugodowej odnosi się zarówno do sporów o prawa niemajątkowe, jak i do sporów o prawa majątkowe czy też wyłącznie do sporów o prawa niemajątkowe. Dominowało stanowisko opowiadające się za ścisłym powiązaniem zdatności arbitrażowej ze zdatnością ugodową. Prezentowana wykładnia prowadziła jednak (w ostatecznym efekcie) do znaczącego ograniczenia zakresu zdatności arbitrażowej — nieadekwatnie do standardów obowiązujących w skali międzynarodowej. W związku z tym w literaturze pojawiały się postulaty *de lege ferenda* uchylenia kryterium zdatności ugodowej jako przesłanki zdatności arbitrażowej sporów o prawa majątkowe. W konsekwencji omawiany przepis został zmieniony na mocy nowelizacji z 2019 roku. Aktualne brzmienie regulacji z art. 1157 k.p.c. precyzyjnie wskazuje, że ograniczenie przedmiotowego zakresu dopuszczalności arbitrażu do sporów „mogących być przedmiotem ugody sądowej” (a więc wykazujących przymiot zdatności ugodowej) odnosi się wyłącznie do sporów o charakterze niemajątkowym⁵⁹.

Ostatecznie warto przy tym równocześnie odnotować, że interpretacja pojęcia zdatności ugodowej dokonywana na tle regulacji z art. 1157 (zarówno w pierwotnym, jak i w aktualnym brzmieniu) pozostaje analogiczna w stosunku do adekwatnych ograniczeń odnoszących się do przedmiotowego zakresu dopuszczalności arbitrażu wprowadzanych w oparciu o wykładnię art. 486 § 1 d. k.p.c. i d. art. 697 § 1 k.p.c.⁶⁰ Przedmiotowa konstatacja znajduje poniekąd potwierdzenie w poglądach doktryny prezentowanych w odniesieniu do regulacji z art. 486 § 1 d. k.p.c. W piśmiennictwie wyrażone zostało bowiem wówczas stanowisko, że orzecznictwu sądu polubownego „nie mogą być poddane sprawy o przedmiot, którym strony nie mogą samodzielnie rozporządzać, względnie co do którego nie można zawrzeć ugody”,⁶¹ czy też (inaczej ujmując) spory dotyczące przedmiotu,

⁵⁵ W. Siedlecki, *Postępowanie cywilne. Część szczegółowa*..., s. 378.

⁵⁶ Por. S. Dalka, *Sądownictwo polubowne PRL*..., s. 38.

⁵⁷ M. Allerhand, *Kodeks postępowania cywilnego*..., s. 495; L. Peiper, *Komentarz do Kodeksu postępowania cywilnego*..., s. 966; W. Miszewski, *Proces cywilny w zarysie*..., s. 252.

⁵⁸ K. Potrzebowski, W. Żywicki, *Sądownictwo polubowne*..., s. 11–12.

⁵⁹ Por. E. Marszałkowska-Krześ, A. Budniak-Rogała, *Zdatność arbitrażowa*..., s. 840–842 wraz z przywołanymi tam literaturą i orzecznictwem.

⁶⁰ Podobnie: T. Ereciński, K. Weitz, *Sąd arbitrażowy*..., s. 120.

⁶¹ S. Gołąb, Z. Wusatowski, *Kodeks sądów polubownych*..., s. 57.

co do którego strony nie mogą się ważnie zobowiązywać⁶². „[...] O pewnych prawach i stosunkach prawnych orzekać może [bowiem — A.F.] jedynie sąd lub władza do tego powołana z wyłączeniem dyspozycji stron”⁶³. Aktualnie w literaturze stwierdza się natomiast, że

powiązanie zdatności arbitrażowej ze zdatnością ugodową sprawia, że spod właściwości sądów polubownych wyłączone zostały takie kategorie sporów, które dotyczą stosunków prawnych, co do których chodzi o zachowanie monopolu organów państwa (sądów) w zakresie realizacji określonych skutków prawnych. Monopol ten powoduje, że ani strony w drodze umowy, ani sąd polubowny przez swój wyrok nie mogą doprowadzić do realizacji tych skutków⁶⁴.

2.4. Wyłączenia o charakterze szczególnym

W uzupełnieniu powyższego warto odnotować, że w zakresie dotyczącym zdatności arbitrażowej ustawodawca przewiduje zasadniczo ograniczenia o charakterze szczególnym.

Artykuł 486 § 1 d. k.p.c. nie wprowadzał wprawdzie żadnych wyraźnych wyłączeń w omawianym aspekcie⁶⁵. Przepis d. art. 697 § 1 k.p.c. statuował natomiast jednoznaczne zastrzeżenie, zgodnie z którym pod rozstrzygnięcie sądu polubownego nie mogły zostać poddane spory o alimenty i ze stosunku pracy⁶⁶. Obowiązująca aktualnie regulacja z art. 1157 k.p.c. wprowadza niezmiennie wyłączenie zakresu zdatności arbitrażowej w odniesieniu do sporów o alimenty. Przywołany przepis nie zawiera równocześnie żadnych innych wyłączeń o charakterze szczególnym.

⁶² Tak: J.J. Litauer, *Komentarz do procedury cywilnej*..., s. 479. Podobnie: S. Gołąb, Z. Wusatowski, *Kodeks sądów polubownych*..., s. 56–57.

⁶³ Tak: L. Peiper, *Komentarz do Kodeksu postępowania cywilnego*..., s. 966.

⁶⁴ Tak: T. Ereciński, K. Weitz, *Sąd arbitrażowy*..., s. 120 wraz z przywołaną przez autorów literaturą krajową i zagraniczną. Stanowisko to jest obecnie w zasadzie powszechnie akceptowane w doktrynie arbitrażu. Por. E. Marszałkowska-Krześ, A. Budniak-Rogała, *Zdatność arbitrażowa*..., s. 839 i przywołane tam poglądy w piśmiennictwie.

⁶⁵ W konsekwencji w doktrynie przyjmowano (odmiennie niż po wejściu w życie regulacji z d. art. 697 § 1 k.p.c.), że „strony wiodące spór [...] mogą poddać każdą poszczególną sprawę należącą do właściwości sądów pracy orzecznictwu sądu polubownego”. Tak i więcej zob. S. Gołąb, Z. Wusatowski, *Kodeks sądów polubownych*..., s. 54.

⁶⁶ Ustalenie zakresu pojęcia „sporów ze stosunku pracy” w rozumieniu d. art. 697 k.p.c. budziło istotne kontrowersje. Por. A. Franusz, *Zdatność arbitrażowa*..., s. 79 wraz z przywołaną przez autorkę literaturą. Odnosnie do wykładni analizowanej kategorii zob. między innymi B. Dobrzański, [w:] B. Dobrzański *et al.*, *Kodeks postępowania cywilnego*..., art. 697, pkt 1, s. 970–971; K. Potrzebowski, *Sąd polubowny*..., s. 7; S. Dalka, *Sądownictwo polubowne PRL*..., s. 39–40 i S. Dalka, [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. 2, red. K. Piasecki..., art. 697, nb 4, s. 797; T. Ereciński, [w:] *Kodeks postępowania cywilnego z komentarzem*, t. 3, red. J. Jodłowski, K. Piasecki..., art. 697, nb 2, s. 1064.

Z jednej strony warto mieć przy tym na względzie, że — jak stanowi niezmienne *expressis verbis* art. 1157 *in principio* k.p.c. — reguły ustanowione w oparciu o tę regulację stosuje się, „jeżeli przepis szczególny nie stanowi inaczej”. W konsekwencji aktualnie *lex specialis* w stosunku do art. 1157 k.p.c. statuuje art. 477¹² k.p.c. mający zastosowanie w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych. Na zasadzie przywołanego art. 477¹² k.p.c. w analizowanych sprawach nie jest dopuszczalne zawarcie ugody ani poddanie sporu pod rozstrzygnięcie sądu polubownego⁶⁷.

Z drugiej jednak strony wypada odnotować, że zgodnie z tendencjami związanymi z liberalizacją wymogów dotyczących dopuszczalności postępowania arbitrażowego wynikającymi z dążenia do dostosowania polskiej regulacji postępowania przed sądami polubownymi do standardów międzynarodowych, począwszy od zmian wprowadzonych na mocy nowelizacji z 2005 roku, ustawodawca sukcesywnie wprowadza przepisy mające na celu rozszerzenie zakresu zdatności arbitrażowej⁶⁸. Konsekwentnie zatem od nowelizacji z 2005 roku art. 1164 k.p.c. statuuje reguły związane z poddaniem orzecznictwu sądów polubownych sporów z zakresu prawa pracy⁶⁹, a na mocy nowelizacji z 2016 roku⁷⁰ została wprowadzona regulacja z art. 1164¹ k.p.c. określająca zasady dotyczące sporządzania zapisów na sąd polubowny wynikających z umów, których stroną jest konsument⁷¹. Ostatecznie szczególną uwagę warto zwrócić na obowiązujący od nowelizacji z 2005 roku przepis art. 1163 k.p.c. odnoszący się do sporów korporacyjnych, który na podstawie zmian wprowadzonych nowelizacją z 2019 roku został rozszerzony o wymogi w zakresie ustanowienia kognicji sądu arbitrażowego w sprawach o uchylenie lub stwierdzenie nieważności uchwały zgromadzenia wspólników spółki z ograniczoną odpowiedzialnością albo walnego zgromadzenia spółki akcyjnej (por. art. 1163 § 2 k.p.c. w aktualnym brzmieniu)⁷².

⁶⁷ Szczegółowo zob. E. Marszałkowska-Krześ, A. Budniak-Rogała, *Zdatność arbitrażowa...*, s. 842–843.

⁶⁸ W tym zakresie por. też *ibidem*, s. 844 wraz z przywołaną tam literaturą.

⁶⁹ Szczegółowo zob. A. Fruk (Budniak-Rogała), [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, red. E. Marszałkowska-Krześ, I. Gil, Legalis 2023, art. 1164, *passim*.

⁷⁰ Ustawa z dnia 23 września 2016 roku o pozasądowym rozwiązywaniu sporów konsumenckich (Dz.U. z 2016 r. poz. 1823), która weszła w życie 10 stycznia 2017 roku.

⁷¹ Więcej na temat wykładni przywołanej regulacji por. A. Budniak-Rogała, *Zapis na sąd polubowny z udziałem konsumenta. Uwagi na tle regulacji z art. 1164¹ k.p.c., cz. 1*, „ADR. Arbitraż i mediacja” 2017, nr 1, s. 5 n., A. Budniak-Rogała, *Zapis na sąd polubowny z udziałem konsumenta. Uwagi na tle regulacji z art. 1164¹ k.p.c., cz. 2*, „ADR. Arbitraż i mediacja” 2017, nr 2, s. 5 n., A. Budniak-Rogała, *Zapis na sąd polubowny z udziałem konsumenta. Uwagi na tle regulacji z art. 1164¹ k.p.c., cz. 3*, „ADR. Arbitraż i mediacja” 2017, nr 4, s. 5 n.

⁷² Szczegółowo zob. E. Marszałkowska-Krześ, A. Budniak-Rogała, *Zdatność arbitrażowa...*, s. 844–863.

3. Zdarność arbitrażowa sporów rozstrzyganych w postępowaniu nieprocesowym

W uzupełnieniu powyższych rozważań warto odnieść się do kwestii dopuszczalności poddania orzecznictwu sądów polubownych sporów należących do postępowania nieprocesowego.

Zgodnie z art. 22 Kodeksu postępowania niespornego z 1945 roku⁷³ osoby zainteresowane mogły poddać pod rozstrzygnięcie sądu polubownego jedynie roszczenia majątkowe będące przedmiotem sprawy, która należała do postępowania niespornego⁷⁴. W konsekwencji w okresie obowiązywania regulacji z art. 486 § 1 d. k.p.c. w doktrynie wskazywano, że

nie podlegają kompetencji sądów polubownych sprawy rozpoznawane w postępowaniu niespornym, z tym jednak zastrzeżeniem, że wobec wyraźnego przepisu ustawy (d. art. 22 k.p.n.) roszczenia majątkowe będące przedmiotem sprawy, która należy do postępowania niespornego (np. spory o dział spadku), mogą być poddane rozstrzygnięciu sądu polubownego⁷⁵.

Kodeks postępowania niespornego z 1945 roku został uchylony wraz z wprowadzeniem nowej regulacji Kodeksu postępowania cywilnego z 1964 roku⁷⁶, który — pomijając dotychczasowe postępowanie niesporne — uregulował postępowanie nieprocesowe jako drugi tryb sądowego postępowania rozpoznawczego⁷⁷. Przepisy Kodeksu postępowania cywilnego z 1964 roku nie zawierały (i nadal nie zawierają) odpowiednika d. art. 22 k.p.n. W konsekwencji po wejściu w życie wspomnianego aktu prawnego sporna pozostawała kwestia, czy kognicji sądów polubownych mogą być poddawane spory rozstrzygane w trybie nieprocesowym⁷⁸. Sąd Najwyższy (mając na względzie treść regulacji z d. art. 697 § 1 k.p.c.) przyjął pozytywne stanowisko w omawianym zakresie — uznał bowiem, że małżonkowie mogą poddać rozstrzygnięciu przez sąd polubowny spór o podział majątku wspólnego po ustaniu wspólności majątkowej, w tym także spór o ustalenie nierównych udziałów w majątku wspólnym. Równocześnie zdaniem Sądu rozpoznane przez sąd polubowny mogą być tylko takie sprawy należące do trybu postępowania nieprocesowego, których charakter na to zezwala

⁷³ Dekret — Kodeks postępowania niespornego z dnia 18 lipca 1945 roku (Dz.U. z 1945 r. Nr 27, poz. 169 ze zm.), który wszedł w życie 1 stycznia 1946 roku (dalej: Kodeks postępowania niespornego z 1945 roku lub k.p.n.).

⁷⁴ S. Dalka, *Sądownictwo polubowne PRL...*, s. 38.

⁷⁵ Tak: K. Potrzebowski, W. Żywicki, *Sądownictwo polubowne...*, s. 12.

⁷⁶ Por. art. IV pkt 1 ustawy z dnia 17 listopada 1964 roku — przepisy wprowadzające Kodeks postępowania cywilnego (Dz.U. z 1964 r. Nr 43, poz. 297), która weszła w życie 1 stycznia 1965 roku.

⁷⁷ S. Dalka, *Sądownictwo polubowne PRL...*, s. 38–39.

⁷⁸ Zob. K. Potrzebowski, *Sąd polubowny...*, s. 7; S. Dalka, *Sądownictwo polubowne PRL...*, s. 43. Por. też R. Morek, *Mediacja i arbitraż...*, art. 1157, nb 10, s. 117 oraz Ł. Błaszczak, M. Ludwik, *Sądownictwo polubowne...*, s. 101 wraz z przywołanymi przez wszystkich tych autorów poglądami w doktrynie.

— to znaczy co do których spełnione są przesłanki przewidziane w d. art. 697 § 1 k.p.c.⁷⁹ Konsekwentnie również w piśmiennictwie dominował wówczas pogląd opowiadający się za dopuszczalnością poddania pod rozstrzygnięcie sądu polubownego roszczeń majątkowych będących przedmiotem sprawy rozpoznawanej w trybie nieprocesowym⁸⁰. Niektórzy przedstawiciele doktryny prezentowali jednak odmienne zapatrywanie, podnosząc, że poddanie pod rozstrzygnięcie sądu polubownego sporów zastrzeżonych dla postępowania nieprocesowego jest niedopuszczalne z uwagi na brak w obowiązujących przepisach Kodeksu postępowania cywilnego odpowiednika d. art. 22 k.p.n.⁸¹

Obecnie w literaturze nie ulega co do zasady wątpliwości, że zakres przedmiotowy dopuszczalności arbitrażu odnosi się do spraw rozpoznawanych nie tylko w postępowaniu procesowym, ale również w postępowaniu nieprocesowym. Przedstawiciele doktryny powołują się w tym kontekście najczęściej na cytowane wyżej postanowienie Sądu Najwyższego⁸². W piśmiennictwie podkreśla się, że powyższa konstatacja znajduje aktualnie dodatkowe potwierdzenie w treści art. 1165 § 1 k.p.c., z którego wynika, że zarzut zapisu na sąd polubowny może zostać podniesiony również przez uczestnika postępowania nieprocesowego, a więc w wypadku, gdy sprawa wbrew zapisowi została wniesiona przed sąd państwowy i miałaby podlegać rozpoznaniu w takim właśnie trybie⁸³. W doktrynie wskazuje się, że „można więc poddać pod rozstrzygnięcie sądu polubownego sprawę, która należy do postępowania nieprocesowego, jeżeli spełnione są warunki dotyczące zdatności arbitrażowej wynikające z art. 1157 k.p.c.”⁸⁴. Przepis art. 1157 k.p.c. statuuje niezmiennie zdatność arbitrażową nie tylko sporów o prawa majątkowe, ale również sporów o prawa niemajątkowe. W związku z tym wydaje się, że (odmiennie niż w dacie obowiązywania regulacji z d. art. 697 § 1 k.p.c.) aktualnie nie ma jakichkolwiek juredycznych podstaw do ograniczania zakresu przedmiotowe-

⁷⁹ Tak postanowienie SN z dnia 7 marca 1979 roku, III CRN 10/79, Legalis nr 21367. Zob. też Z. Krzemiński, *Glosa do postanowienia SN z dnia 7 marca 1979 r., III CRN 10/79*, OSP 1980, nr 4, poz. 81 oraz K. Potrzebowski, *Glosa do postanowienia SN z dnia 7 marca 1979 r., III CRN 10/79*, „Palestra” 1980, nr 6, s. 109.

⁸⁰ Tak: K. Potrzebowski, *Sąd polubowny...*, s. 7–8; S. Dalka, *Sądownictwo polubowne PRL...*, s. 43, przypis nr 100; T. Ereciński, [w:] *Kodeks postępowania cywilnego z komentarzem...*, art. 697, nb 1, s. 1063–1064; B. Pankowska-Lier, D. Pfaff, *Arbitraż gospodarczy...*, s. 62.

⁸¹ Tak W. Siedlecki, *Nieważność procesu cywilnego*, Warszawa 1965, s. 91. Podobnie B. Dobrzański, [w:] B. Dobrzański *et al.*, *Kodeks postępowania cywilnego...*, art. 697, pkt 1, s. 970.

⁸² Por. przykładowo A. Budniak, *Charakter prawny oraz dopuszczalność zawarcia zapisu na sąd polubowny...*, s. 76–77 wraz z przywołaną tam literaturą. Zob. też R. Morek, *Mediacja i arbitraż...*, art. 1157, nb 10, s. 117 i T. Ereciński, K. Weitz, *Sąd arbitrażowy...*, s. 122–123.

⁸³ Tak T. Ereciński, K. Weitz, *Sąd arbitrażowy...*, s. 123. Podobnie: Ł. Błaszczak, M. Ludwik, *Sądownictwo polubowne...*, s. 101 oraz A. Budniak, *Charakter prawny oraz dopuszczalność zawarcia zapisu na sąd polubowny...*, s. 77 i cytowane przez wszystkich tych autorów poglądy prezentowane w piśmiennictwie. Zob. też R. Morek, *Mediacja i arbitraż...*, art. 1157, nb 10, s. 117.

⁸⁴ T. Ereciński, K. Weitz, *Sąd arbitrażowy...*, s. 123.

go dopuszczalności arbitrażu (również w odniesieniu do spraw rozpoznawanych w trybie nieprocesowym) jedynie do sporów o charakterze majątkowym.

W konsekwencji wypada zatem stwierdzić, że obecnie orzecznictwu sądu polubownego mogą być poddane spory spełniające warunki zdatności arbitrażowej — niezależnie od tego, w jakim trybie (procesowym czy nieprocesowym) byłyby one rozstrzygane, gdyby strony nie zawarły zapisu na sąd polubowny⁸⁵.

Konkluzje

W okresie PRL znaczenie sądownictwa arbitrażowego zostało zmarginalizowane z uwagi na utworzenie Państwowego Arbitrażu Gospodarczego⁸⁶, który zajmował się rozstrzyganiem sporów pomiędzy podmiotami gospodarki uspołecznionej. PAG był instytucją zupełnie odrębną zarówno od sądownictwa państwowego, jak i sądownictwa polubownego (arbitrażowego)⁸⁷. W konsekwencji ówczesnie (na etapie projektowania przepisów Kodeksu postępowania cywilnego z 1964 roku) szeroko dyskutowana była kwestia celowości utrzymania regulacji odnoszących się do postępowania arbitrażowego⁸⁸. Ostatecznie uznano jednak, że spory między podmiotami gospodarki uspołecznionej (które miały być rozstrzygane przez PAG) nie są jedynymi, dlatego sądownictwo polubowne znajdzie zastosowanie w sporach między obywatelami oraz między podmiotami gospodarki nieuspołecznionej⁸⁹. Aktualnie postępowanie arbitrażowe doczekało się szerokiej regulacji prawnej w Kodeksie postępowania cywilnego, a istotne znaczenie arbitrażu jako formy rozwiązywania sporów nie ulega w zasadzie wątpliwości⁹⁰.

⁸⁵ Tak A. Budniak, *Charakter prawny oraz dopuszczalność zawarcia zapisu na sąd polubowny...*, s. 77 wraz z przywołaną tam literaturą. Podobnie Ł. Błaszczak, M. Ludwik, *Sądownictwo polubowne...*, s. 101 i cytowane przez tych autorów poglądy prezentowane w piśmiennictwie.

⁸⁶ Dalej: PAG.

⁸⁷ PAG (wbrew swej nazwie) nigdy nie był sądem polubownym (arbitrażowym), lecz instytucją państwową, której naczelnym zadaniem było umacnianie praworządności i porządku prawnego w stosunkach między jednostkami gospodarki uspołecznionej. Szczegółowo na ten temat zob. A. Budniak-Rogała, *Arbitraż w posttotalitarnych czasach PRL...*, s. 21–22 wraz z przywołaną tam obszernie literaturą. „Jako dwa odmienne systemy rozwiązywania sporów, tradycyjne sądownictwo polubowne i PAG istniały niezależnie od siebie. PAG, oprócz zbliżonego nazewnictwa, nie wykazywał żadnych podobieństw względem sądownictwa polubownego, bowiem organy orzekające w PAG z natury swojej bardziej przypominały organy administracyjne”. Tak i więcej por. A. Franusz, *Zdatność arbitrażowa...*, s. 76, przypis nr 287.

⁸⁸ Por. Projekt Kodeksu postępowania cywilnego PRL, Warszawa 1955, s. 195 oraz Projekt Kodeksu postępowania cywilnego PRL, Warszawa 1964, s. 210. Tak A. Budniak-Rogała, *Arbitraż w posttotalitarnych czasach PRL...*, s. 20 wraz z przywołanymi przez autorkę poglądami W. Siedleckiego, *Postępowanie cywilne. Część szczegółowa...*, s. 377, jak również K. Potrzebowskiego, *Sąd polubowny...*, s. 5–6 i S. Dalki, *Sądownictwo polubowne PRL...*, s. s. 13.

⁸⁹ Tak: A. Franusz, *Zdatność arbitrażowa...*, s. 76 i przywołany przez tę autorkę S. Dalka, *Sądownictwo polubowne PRL...*, s. 13–14.

⁹⁰ Przykładowo (w odniesieniu do arbitrażu korporacyjnego) por. aktualnie E. Marszałkowska-Krześ, A. Budniak-Rogała, *Zdatność arbitrażowa...*, s. 837 n.

Rozważania przeprowadzone w ramach niniejszego opracowania potwierdzają tezę, że zmiany w zakresie polskiego ustroju społeczno-gospodarczego wykazują niewątpliwie istotny wpływ na modyfikacje regulacji prawnych odnoszących się do postępowania arbitrażowego — w tym w szczególności w zakresie zdatności arbitrażowej. *Primo*, przedmiotowy zakres dopuszczalności arbitrażu jest stale poszerzany — można bowiem zaobserwować wyraźną tendencję związaną z dążeniem ustawodawcy do liberalizacji przepisów dotyczących zdatności arbitrażowej. *Secundo*, wprowadzane zmiany mają na celu dostosowanie polskiej regulacji dotyczącej przedmiotowego zakresu dopuszczalności arbitrażu do standardów obowiązujących w skali międzynarodowej. Wiąże się to niewątpliwie z realizacją obecnych trendów związanych z popularyzacją tej formy rozwiązywania sporów. *Tertio*, ustawodawca dokonuje również korekty przepisów postępowania arbitrażowego w omawianym zakresie — likwidując w ten sposób relewantne wątpliwości dotyczące ich wykładni, co wykazuje istotne znaczenie również dla praktyki arbitrażu⁹¹.

W konsekwencji wydaje się, że można zaryzykować stwierdzenie, iż w ostatecznym efekcie analizowane działania ustawodawcze mają szansę uczynić arbitraż realną alternatywą dla postępowania przed sądem powszechnym⁹².

Bibliografia

Literatura

- Allerhand M., *Kodeks postępowania cywilnego*, Lwów 1932.
- Balicki R., Ławniczak A., *Polska Ludowa jako przypadek prawnopolityczny*, [w:] *Z historii ustroju i konstytucjonalizmu Polski. Księga jubileuszowa dedykowana w osiemdziesiątą rocznicę urodzin Profesora Mariana Kallasa*, red. D. Makiła, M. Wilczek-Karczewska, Warszawa 2018, s. 41–56.
- Banaszak B., *Prawo konstytucyjne*, Warszawa 2017.
- Bielarczyk P., *Nowelizacja Kodeksu postępowania cywilnego w zakresie sądownictwa polubownego*, „Monitor Prawniczy” 2005, nr 22 — dodatek, s. 1–24.
- Błaszczak Ł., *Wyrok sądu polubownego w postępowaniu cywilnym*, Warszawa 2010.
- Błaszczak Ł., Ludwik M., *Sądownictwo polubowne (arbitraż)*, Warszawa 2007.
- Budniak A., *Charakter prawny oraz dopuszczalność zawarcia zapisu na sąd polubowny w prawie polskim i niemieckim*, cz. 2, „Rejent” 2008, nr 10, s. 66–87.
- Budniak-Rogała A., [w:] Ł. Błaszczak, A. Budniak-Rogała, *Arbitraż*, [w:] *Meritum. Postępowanie cywilne*, t. 2, red. I. Gil, Warszawa 2021.
- Budniak-Rogała A., *Arbitraż w posttotalitarnych czasach PRL. Uwagi wybrane na tle zakresu przedmiotowego dopuszczalności arbitrażu (d. art. 697 § 3 i 4 k.p.c.)*, „Studia nad Autorytaryzmem i Totalitaryzmem” 43, 2021, nr 4, s. 17–29.
- Budniak-Rogała A., *Charakter prawny zapisu na sąd polubowny w postępowaniu cywilnym*, Wrocław 2015.
- Budniak-Rogała A., *Zapis na sąd polubowny z udziałem konsumenta. Uwagi na tle regulacji z art. 1164¹ k.p.c.*, cz. 1, „ADR. Arbitraż i mediacja” 2017, nr 1, s. 5–14.

⁹¹ W tym zakresie por. też *ibidem*, s. 843–844 i 863.

⁹² Podobnie *ibidem*, s. 864–865 wraz z przywołaną tam literaturą.

- Budniak-Rogała A., *Zapis na sąd polubowny z udziałem konsumenta. Uwagi na tle regulacji z art. 1164¹ k.p.c.*, cz. 2, „ADR. Arbitraż i mediacja” 2017, nr 2, s. 5–24.
- Budniak-Rogała A., *Zapis na sąd polubowny z udziałem konsumenta. Uwagi na tle regulacji z art. 1164¹ k.p.c.*, cz. 3, „ADR. Arbitraż i mediacja” 2017, nr 4, s. 5–24.
- Dalka S., [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. 2, red. K. Piasecki, Warszawa 2002, art. 697.
- Dalka S., *Sądownictwo polubowne PRL*, Warszawa 1987.
- Dobrzański B., [w:] B. Dobrzański, M. Lisiewski, Z. Resich, W. Siedlecki, *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. 1, Warszawa 1969, art. 697.
- Ereciński T., [w:] *Kodeks postępowania cywilnego z komentarzem*, t. 3, red. J. Jodłowski, K. Piasecki, Warszawa 1989, art. 697.
- Ereciński T., Weitz K., *Sąd arbitrażowy*, Warszawa 2008.
- Falkiewicz K., Kwaśnicki R.L., *Arbitraż i mediacja w świetle najnowszej nowelizacji Kodeksu postępowania cywilnego*, „Przegląd Prawa Handlowego” 2005, nr 11, s. 32–37.
- Franusz A., *Zdatność arbitrażowa sporów*, niepublikowana rozprawa doktorska, Poznań 2013.
- Fruk (Budniak-Rogała) A., [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, red. E. Marszałkowska-Krzes, I. Gil, Legalis 2023, art. 1164.
- Gołąb S., Wusatowski Z., *Kodeks sądów polubownych*, Kraków 1933.
- Grzybowski S., [w:] *System prawa cywilnego*, t. 1. Część ogólna, red. S. Grzybowski, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1974.
- Kąkolecki A., *Nowelizacja k.p.c. w zakresie sądownictwa polubownego (arbitrażowego)*, „Radca Prawny” 2005, nr 5, s. 97–108.
- Krzemiński Z., *Glosa do postanowienia SN z dnia 7 marca 1979 r., III CRN 10/79*, OSP 1980, nr 4, poz. 81.
- Litauer J.J., *Komentarz do procedury cywilnej*, Warszawa 1933.
- Marszałkowska-Krzes E., Budniak-Rogała A., *Zdatność arbitrażowa — uwagi wybrane na tle nowelizacji ustaw z 31.07.2019 r.*, [w:] *Sto lat polskiego prawa handlowego. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Andrzejowi Kidybie*, t. 2, red. M. Dumkiewicz, K. Kopaczynska-Pieczniak, J. Szczotka, Warszawa 2020, s. 837–865.
- Miszewski W., *Proces cywilny w zarysie*, cz. 1, Warszawa-Łódź 1946.
- Morek R., *Mediacja i arbitraż (art. 183¹–183¹⁵, 1154–1217 k.p.c.)*. Komentarz, Warszawa 2006, art. 1157.
- Pankowska-Lier B., Pfaff D., *Arbitraż gospodarczy. Praktyka, uznanie i wykonanie wyroków, dokumenty*, Warszawa 2000.
- Peiper L., *Komentarz do Kodeksu postępowania cywilnego*, t. 3. Art. 393–507, Kraków 1934.
- Potrzebowski K., *Glosa do postanowienia SN z dnia 7 marca 1979 r., III CRN 10/79*, „Palestra” 1980, nr 6, s. 106–111.
- Potrzebowski K., *Sąd polubowny według Kodeksu postępowania cywilnego*, Warszawa 1981.
- Potrzebowski K., Żywicki W., *Sądownictwo polubowne. Komentarz dla potrzeb praktyki*, Warszawa 1961.
- Siedlecki W., *Nieważność procesu cywilnego*, Warszawa 1965.
- Siedlecki W., *Postępowanie cywilne. Część szczegółowa*, Warszawa 1959.
- Siedlecki W., *Postępowanie cywilne. Zarys wykładu*, Warszawa 1977.
- Tomaszewski M., *Klauzule arbitrażowe w kontraktach handlu zagranicznego sektora nieuspołecznionego*, „Handel Zagraniczny” 1984, nr 2, s. 22–25 i 30.
- Wengerek E., Tyczka M., *Sądownictwo polubowne w handlu zagranicznym i międzynarodowym obrocie morskim*, „Przegląd Ustawodawstwa Gospodarczego” 1968, nr 6, s. 212–221.
- Wiśniewski A.W., *Międzynarodowy arbitraż handlowy. Status prawny arbitrażu i arbitrów*, Warszawa 2011.

Wiśniewski A.W., *Rozstrzyganie sporów korporacyjnych spółek kapitałowych przez sądy polubowne — struktura problemu*, cz. 1, „Prawo Spółek” 2005, nr 4, s. 10–19.

Wiśniewski A.W., *Zdolność i zdolność arbitrażowa*, [w:] *System prawa handlowego*, t. 8. *Arbitraż handlowy*, red. A. Szumański, Warszawa 2015, s. 277–310.

Akty prawne

Rozporządzenie Prezydenta RP z dnia 29 listopada 1930 roku — Kodeks postępowania cywilnego (Dz.U. z 1930 r. Nr 83, poz. 651).

Rozporządzenie Prezydenta RP z dnia 29 listopada 1930 roku — Kodeks postępowania cywilnego (tekst jedn. Dz.U. z 1932 r. Nr 112, poz. 934).

Rozporządzenie Prezydenta RP z dnia 29 listopada 1930 roku — Kodeks postępowania cywilnego (tekst jedn. Dz.U. z 1950 r. Nr 43, poz. 394 ze zm.).

Dekret — Kodeks postępowania niespornego z dnia 18 lipca 1945 roku (Dz.U. z 1945 r. Nr 27, poz. 169 ze zm.).

Konstytucja Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej uchwalona przez Sejm Ustawodawczy w dniu 22 lipca 1952 roku (Dz.U. z 1952 r. Nr 33, poz. 232).

Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 roku — Kodeks cywilny (pierwotnie: Dz. U. z 1964 r. Nr 16, poz. 93; aktualnie: tekst jedn. Dz.U. z 2023 r. poz. 1610).

Ustawa z dnia 17 listopada 1964 roku — Kodeks postępowania cywilnego (pierwotnie: Dz.U. z 1964 r. Nr 43, poz. 296; aktualnie: tekst jedn. Dz. U. z 2023 r. poz. 1550).

Ustawa z dnia 17 listopada 1964 roku — przepisy wprowadzające Kodeks postępowania cywilnego (Dz.U. z 1964 r. Nr 43, poz. 297).

Ustawa modelowa UNCITRAL o międzynarodowym arbitrażu handlowym (UNCITRAL Model Law on International Commercial Arbitration) — uchwalona przez Zgromadzenie Ogólne ONZ i przyjęta przez Komisję Narodów Zjednoczonych do spraw Międzynarodowego Prawa Handlowego (UNCITRAL/United Nations Commission on International Trade Law) z dnia 21 czerwca 1985 roku.

Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 roku (Dz.U. z 1997 r. nr 78, poz. 483 ze zm.).

Ustawa o zmianie ustawy — Kodeks postępowania cywilnego z dnia 28 lipca 2005 roku (Dz.U. z 2005 r. Nr 178, poz. 1478).

Ustawa z dnia 23 września 2016 roku o pozasądowym rozwiązywaniu sporów konsumenckich (Dz.U. z 2016 r. poz. 1823).

Ustawa z dnia 31 lipca 2019 roku o zmianie niektórych ustaw w celu ograniczenia obciążeń regulacyjnych (Dz.U. z 2019 r. poz. 1495).

Orzecznictwo

Postanowienie SN z dnia 7 marca 1979 roku, III CRN 10/79, Legalis nr 21367.

Inne źródła

Projekt Kodeksu postępowania cywilnego PRL, Warszawa 1955.

Projekt Kodeksu postępowania cywilnego PRL, Warszawa 1964.